

A historical illustration of a coastal town. In the foreground, a large, multi-masted sailing ship with dark sails is on the water. To the left, a smaller boat is visible. The middle ground shows a cluster of buildings with tiled roofs along the waterfront. In the background, a prominent clock tower stands on a hill. The entire scene is rendered in a muted, historical style with a blueish-grey tint.

สยามกับพาณิชย์

ปาฐกถา “สยามกับพาณิชย์”

แสดงที่สามัคยาจารย์สโมสรสถาน

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ข้าแต่ท่านทั้งหลาย

สมาคมบำรุงสินค้าไทยได้ตั้งขึ้นด้วยเจตนาที่ ข้าพเจ้า มีความศรัทธาไว้รับแสดงปาฐกถาช่วยส่งเสริม. เรื่องที่ ข้าพเจ้าเลือกพูดนี้เพื่อจะให้เหมาะแก่กิจการ ของสมาคม แต่ข้าพเจ้าไม่ใช่พ่อค้า ไม่เป็นผู้เชี่ยวชาญในเชิงวิชา พาณิชย์ พุ่กถามอภิศักโนมิกข์ของผู้ใฝ่ใจและผู้หวังก็คือ การพาณิชย์ของเราเท่านั้น เพราะฉะนั้นขอให้เห็นว่า เป็น ความเห็นส่วนบุคคล จะผิดถูกชอบไม่ชอบอย่างไร ก็ ไปรอกให้ราคาเพียงแค่นั้น.

๒ ความเรียงเรื่องต่าง ๆ

ประวัติแห่งการพาณิชย์ของเรา

สมัยกรุงสุโขทัย หลักศิลาจารึกของพ่อขุนราม คำแหง ทอนหนึ่งว่า “—เมืองสุโขทัยในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจะกอบในไพร่ดู่ทาง เพื่อนรุ่ง จิวไปค้า จีมาไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือกค้าทอง ค้า—” นี้ แสดงว่าการค้าขายในสมัยนั้นไม่ต้องเสียภาษี หรือจึงกอบ คือ การเก็บชักสินค้าเป็นส่วนใดในเวลา นำ สินค้า ผ่านด่าน ขนขน เข้าใจว่าเป็นเช่นนี้ตลอดจนถึงสินค้าขาเข้า และ สินค้าขาออกด้วย นับเป็น Free Trade คือ เสรีภาพ แห่ง การค้าแท้.

ในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ไทยได้เจริญทางพระราชไมตรีกับจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๕ ทรงกับสมัยราชวงศ์ หงวน พ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จเมืองจีนถึง ๒ ครั้ง ทรง นำช่างจีนทำเครื่องถ้วยชามอย่างที่เราเรียก “สังกะโลก” มากด้วย มากถึงเขาทำที่สวรรคโลกและสุโขทัย จำนวนเท่า

มีมากมายและหลายตำบล เครื่องสังกะโลกที่ทำครั้ง
นั้นและครั้งต่อ ๆ มา ได้ซื้อขายแพร่หลายในประเทศ
เราและประเทศใกล้เคียง. เครื่องสังกะโลกไทยที่ปรากฏ
ในประเทศใกล้เคียงเวลานี้ คือ ที่เมือง มะนิลา เกาะฟิลิปปิ-
นินส์ ว่ามีนักโบราณคดีผู้หนึ่งชื่อ Dr. Bayer ได้เก็บรวบรวม
ไว้มาก. นาย le May ซึ่งเวลานั้นออกจากราชการ
ไทยและใฝ่ใจในเรื่องนี้ กำลังเดินทางกลับทางเมือง
มะนิลา เพื่อชมสังกะโลกที่นั่น. สันนิษฐานว่าเครื่อง
สังกะโลกที่ไปตกอยู่ที่มะนิลา คงมีผู้นำไปจำหน่ายใน
ยุคที่ฝรั่งเศสเข้ามาค้ากับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา
ตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ถึงแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช.

วิชาเขียนหนังสือไทยตามแบบ ที่พ่อขุนรามคำแหง ก้า-
หนดขึ้นใหม่ ไทยปรียปรุ่งแก้ไขจากแบบเดิมซึ่งคล้าย
อักษรหวิคของขอมนั้น อาจนับได้ว่าเป็นอุปการะแก่การ
พาณิชย์อย่างหนึ่ง ในสมัยนั้นและสมัยต่อมา.

สมัยกรุงศรีอยุธยา การค้าขายส่วนใหญ่กับต่าง

ประเทศ หรือแม้การค้าส่วนใหญ่ภายในประเทศ เป็น
กรณีของพระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเอง มีคลังสินค้าขึ้น
อยู่ในกรมพระคลังเช่นที่เกษียของส่วย คือ ของพื้นเมือง
ที่ไพร่ส่วยนำมาเสียให้หลวงแทนการขึ้นทหาร ของส่วย
เหล่านี้เมื่อรวบรวมได้มากพอเมื่อไร ก็บรรทุกสำเภาลง
ไปขายต่างประเทศ. รวมกับสินค้าซึ่งเจ้าพนักงานคลัง
สินค้าชักซื้อหาเพิ่มเติมไว้ด้วย. สมบัติแผ่นดินในเวลา
นั้นคือ ราชสมบัติ พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ที่แยกเป็น
พระคลังข้างที่เช่นเกษียวนหามิ่ เพราะฉะนั้นการค้า
ของพระเจ้าแผ่นดินก็คือ การค้าของรัฐบาลนั่นเอง.

การขายของส่วยและของรัชชัตวีย แท่งสำเภา ไปค้า
ต่างเมืองเพื่อเอาเงินมายำรุงแผ่นดินนั้น เป็นการเสี่ยง
โชคอยู่มาก เพราะ

๑. ไม่มีวอของกันการ สิ้นเปลืองในการบรรทุก ของ
ลงเรือไปขาย.

๒. ของที่บรรทุกสำเนาไปขาย ยางที่ขายได้เร็ว บางทีก็ช้า บางทีประสบคลื่นลมจักต้องเสียของไปมาก ๆ และบางทีก็ขายไม่หมดกลับมา.

๓. ไม่มีวิธีที่ประกันสินค้าใน เวลา เกิดภัย เสียหาย เช่นทกวัน.

รวมความว่าการค้าสำเนา ไม่เป็น ทางให้เกิกรวยได้ ของแผ่นดินเป็นที่แน่นอน เพราะฉะนั้น เมื่อ อารกต่าง ๆ เกิดขึ้นในสมัยต่อ ๆ มา ซึ่งออกจะเป็น รายให้แก่แผ่นดิน ค่อนข้างแน่นอน การค้าสำเนาจึงได้ลบล้างเป็นลำดับ จน ถึงเลิกเสียเลยในสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ตอนปลาย รัชช- กาลที่ ๓.

ส่วนสินค้าขาเข้า พระเจ้าแผ่นดินทรงซื้อก่อนทั้งสิ้น แล้วเก็บไว้ในคลังสินค้าเพื่อจำหน่ายในเวลาอันควร ต่อ เมื่อมีของเหลือจากทรงเลือก หรือเมื่อเจ้าหนากฎีแทน พระองค์ไม่ต้องการซื้อแล้ว พืชค้าจึงเอาของนั้นออก จำหน่ายแก่ชาวเมืองต่อไป. จึงกล่าวได้ว่า monopoly

การค้าขาย กับ ต่างประเทศ สมัยกรุงศรีอยุธยา ตก อยู่ใน หน้าที่ของกรมพระคลัง ซึ่งรวมทั้งกรมท่าอันเทียบกัย กระทรวงว่าการต่างประเทศเคยวนด้วย.

เรื่องการค้าเป็น monopoly ของหลวง เป็นส่วนมากนั้น เข้าใจว่าไม่เฉพาะแต่ในเมืองไทยเท่านั้น ประเทศอื่น ๆ ทางแถบตะวันออกก็เช่นเดียวกันหมด ฉะนั้นจึง เกิดมีอุปขายในการค้าขึ้นอย่างหนึ่ง คือ ถ้าฝรั่งจะเอาของ มาขายในเมืองไทย มักแต่งทูตหรือข้าหลวงคุมราช บรรณาการมาถวายด้วย และบางทีก็เลยขอทำไมตรี เพื่อเป็นขะนวนการค้าขาย ประโยชน์ที่ได้จากไทยใน การทำเช่นนั้นมิเป็นต้นว่า

๑. ได้รับความคุ้มครองจากพระเจ้าแผ่นดิน.

๒. ขรีษัท การค้าขาย ฝรั่งได้รับ อนุญาตให้ ตั้ง ห้าง เช่นที่ภูเก็ต, มะริค, สงขลา ฯลฯ และทำการค้าขาย ได้ทั่วไปไม่มีที่ขัดข้อง.

๓. ใ้รับยกเว้นจากภาษีทั้งขาเข้าขาออก เพียง
แต่ให้เจ้าพนักงานขึ้นตรวจค้นของต้องห้ามเท่านั้น.

๔. ใ้รับการผูกขาดบางอย่าง เช่น ฝรั่งเศสใ้
รับผูกขาดกัญชา พริกไทย ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์.
วิลันดาใ้รับผูกขาด หนังกโต และ หนังกวาง ใน รัชกาล
เดียวกันเช่นกัน. เหตุที่ทั้งนี้เพราะอาศัยการเจริญพระราช
ไมตรีเป็นเครื่องนำทาง.

ฝ่ายไทยซึ่งแต่แรกเข้าไปค้าที่เมืองจีน ก็ใ้ชีวิต
ทำนองเดียวกัน คือ แ่่งข้าหลวงคุมราชบรรณาการไป
ถวายพระเจ้ากรุงจีนพร้อมด้วยพระราชสาส์น จนพระเจ้า
กรุงจีนสั่งใ้ให้เก็บภาษีแก่ไทย และเวลาข้าหลวงไทย
จะกลับ ความปกติพระเจ้าแผ่นดินจีนมีพระราชทานบรร
ณาการที่ไทยไม่มี เช่น แพร, เครื่องถ้วยชาม, เครื่อง
หยก, เครื่องใช้ทำถ้วยกระเบื้อง เครื่องสลกหรือทำถ้วย
หิน ฯลฯ ศึกมากับเรือถ้วย. ส่วนสินค้าของเรานำ

ไปขายเมืองจีน มีบันทึกว่า ชาว ไม่นับชู้ต่าง ๆ งาม้าง
ทองคำ อ้าฟัน นอแรด ฯลฯ.

จีนเห็นชาประจำค้าขายกับไทยมานาน ตั้งแต่สมัย
พระร่วงจนถึงยุคนั้น ไม่มีชาติสาย ส่วนการค้าขายกับฝรั่ง
นั้นคือใหญ่กันอยู่พักหนึ่ง ตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม
ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อเนื่องมาซาไป.
ครั้นเจ้กรุงแก่พระมาแล้ว การค้าก็ถ่อถึงชาติตอนไปพัก
หนึ่ง.

การค้าขาย ศึกต่อกับ ชาวยุโรป สมัย กรุงศรีอยุธยา
ยุโรปได้เป็นชาติแรกที่หา ทาง เค้นเรือ มาทาง ตะวันออก
ชื่อ Cape of Good Hope ได้ และเป็นชาติแรกที่เข้ามา
ค้าไมตรีกับสยามใน พ. ศ. ๒๐๕๔ ตรงกับรัชกาล พระ
รามาธิบดีที่ ๒ แต่การเข้ามาค้าขายคราวนั้น เพื่อเหตุ
จะมาสอนศาสนาตามอุบายของ โยเซฟมากกว่า และถา
ไทยไปเกิดวิวาทช้ขว้างกัน เหมือนอย่างพวกอิสลาม ตาม
ความประสงค์เข้ใจกันอยู่แล้ว ก็ทะเลาะเอาไทยเป็นเมืองขึ้น

ปาฐกถา "สยามกับพาณิชย์"

แต่การกลัษัทรวงกันข้าม ไทยกับอินโดจีนก็และปลัดอัย
ให้สอนศาสนาตามความสะดวก ท่อมาเรากลับได้ ใช้
ไปร์ทุเกสช่วยรบพระนารายณ์ เพราะไปร์ทุเกสมีอาวุธปืนไฟ
และไปร์ทุเกสยังได้สอนวิชาปืนไฟและการสร้างข้อมตาม
และฝรั่งให้แก่เรากลับ.

วิไลภามา พ.ศ. ๒๑๕๗ อังฤษมา พ.ศ. ๒๑๕๕
ทั้งวิไลภามาและอังฤษมาเพื่อการค้าโดยทรง ไม่เกี่ยว
กับอุบายศาสนาอย่างไปร์ทุเกส.

เบนมารุก มา พ.ศ. ๒๑๖๔ แก่มาทั้งทางเพิงเมือง
มะริก ซึ่งเวลานั้นเป็นเมืองท่าของไทย.

เสปญมาอยู่พักหนึ่ง แล้วไปช่วยเขมรรบไทย จึง
เลขชาคาโมครกัน.

ฝรั่งเศส มา พ.ศ. ๒๒๐๕ ทรงกับรัชกาลของ
สมเด็จพระนารายณ์ มาด้วยเรื่องการสอนศาสนาเป็น
สำคัญที่ ๑ กับขายสำคัญที่ ๒.

ฝรั่งชาติต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เอากรุงสยามเป็นตลาด
การค้า ตามที่ปรากฏในรัชสมัยแห่งสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช เพราะสยามตั้งอยู่ระหว่างจีนกับอินเดี๋ย เขา
ระกิกที่ต่อกับประเทศทั้งสองนั้น และตั้งหลักฐานการค้าขาย
ไม่ค่อยสะดวก ก็ด้วยเงินเกลี้ยงคั้งฝรั่งทั้งแต่ครั้งไปร์ทุเกส
ใช้อาวุธขึ้นเที่ยวปล้นสะทุมและชู่กรรโชก ตามเมืองท่าใน
ครั้งก่อน ๆ นั้นแล้ว ส่วนทางเมืองชายทะเลอินเดี๋ยแล้ว
พวกอิสลามก็รังเกียจฝรั่งในทางศาสนา สยามผู้มีใจ
กว้างขวาง จึง เหมาะ เป็น ตลาด กลาง ทาง ตะวันออก ใน
ครั้งนั้น.

เมืองที่ทำการค้ากับไทยในสมัยนั้น คือ จีน ญี่ปุ่น
ตังเกี๋ย มาเก๊า เขมร ฉวน มะนิลา บอร์เนโอ อินเดี๋ย
อังฤษ วิไลภามา ฝรั่งเศส.

ท่อไปร์ทุเกส มีบัญชีรายช้อสินค้า ที่พ่อค้า ต่างประเทศรับ
ช้อมาจากดินแดนต่าง ๆ ทางตะวันออก แล้วเอามา
รวบรวมไว้ที่กรุงสยาม ซึ่งใช้เป็นที่พอกสินค้าเพื่อนำไป

ปาฐกถา “สยามกับพาณิชย์” ๑๑

จำหน่ายในที่ต่าง ๆ อีกต่อหนึ่ง ตามรายงานของพ่อค้า
ฝรั่งเศส ผู้เข้ามา ทำ การ ค้าขาย ใน รัชชกาล สมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช ซึ่ง ราชบัณฑิตยสภาได้แปล และ
พิมพ์เป็นภาษาไทยแล้ว.

๑. ตะกั่ว	ไค้มาจาก	จีน, กังเกีย, ลาว
ผ้าไหมทองเงิน	”	จีน, กังเกีย
ไหมคีย	”	จีน, ญวน, กังเกีย
ผ้าขนสัตว์	”	กังเกีย
แพรทุกชนิด	”	จีน, กังเกีย
เครื่องเรือนทำน้ำมันเงา	”	จีน, กังเกีย
เครื่องลายคราม	”	จีน, ญวน, กังเกีย
ทองคำและเงิน	”	จีน, ญวน, ญวน, กัง เกีย, มรณิดา, ขอรุณีโฮ
ใบชาอย่างกั	”	จีน, ญวน
โกฐฐน้ำเต้า	”	จีน
เครื่องทำครัว	”	จีน

๑๒ ความเรียงเรื่องต่าง ๆ

พลอย ทัชชิม	ไค้มาจาก	จีน, ลาว
น้ำคาส	”	จีน, มรณิดา
รากไม้ทำยา	”	จีน
แร่เหล็ก	”	จีน
ทองแดง	”	ญวน
ของเข้กเค็คค	”	ญวน
หีบไม้คู้	”	จีน, ญวน
ฉลากทำน้ำมันเงา	”	ญวน
การบูร	”	ญวน, ลาว, ขอรุณีโฮ
รง	”	ลาว, เขมร
งาช้าง	”	ลาว, เขมร, ญวน
นอแรค	”	ลาว
หนังโค หนังควา	”	ลาว, เขมร, ญวน
กำยาน	”	ลาว, เขมร
คียุก	”	ญวน
ไม้ฝ้าง	”	ญวน

พริกไทย	ไต่มาจาก	บอร์เนโอ
รังนก	„	เขมร
หมาก	„	ญวน
เพชร	„	บอร์เนโอ
ครั่ง	„	ลาว, บอร์เนโอ
ขี้เยย	„	มะนิลา (ที่เราใช้ทำ เงิน)
เครื่องหยก	„	จีน
ผ้าต่าง ๆ	„	อินเดียน (เมืองสุรัต หรือสิรรายฎร์)
ของลงรักปิดทอง	„	จีน ญี่ปุ่น
ลี้บี้แต	„	จีน

๒. ของพื้นเมืองไทย ซึ่งพ่อค้าต่างประเทศซื้อมาเป็นสินค้าจำหน่ายไปในที่ต่าง ๆ ในสมัยนั้น มี ข้าว ช้าง หนังกบ หนังกวาง ก็ยก ไม้ฝาง พริกไทย รังนก หมากไม้จันทน์ ไม้ประดู่ เพชร.

๓. ของฝรั่งซึ่งเข้ามาจำหน่ายในเมืองไทย เวลานั้น คือ ผ้าทุกชนิด มีผ้าแพร ผ้าสักหลาด ผ้าขาว ผ้าลูกไม้ไปรุ่ง หมวกทุกชนิด ดึงเท้า คานและกะบี่ ยันเล็ก ยันสั้น ยันพล ศิลาสำหรับปั้นคานศิลา สุราต่าง ๆ เครื่องแก้ว เครื่องเหล็กเหล็ก.

โดยอาศัยชื่อเสียงและความคุ้มครองของพระเจ้าแผ่นดินสยาม พวกฝรั่งที่มากำขายในเมืองไทย จึงซื้อมาจากจีนและญี่ปุ่นได้อย่างราคาข่อมเยา ไม่มี การโกงราคาเหมือนซอขายกันเอง.

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคตแล้ว การค้าซึ่งเคยเจริญเพราะติดต่อกับฝรั่งได้ลดน้อยลงเห็นถ้าค้าจนถึงคราวเสียกรุง จึงขาดการติดต่อกัน แต่ความเกี้ยวข้องกับจีนคงเป็นไปตามเคย.

ถึงรัชกาลธนหลวงตาก ไทยต้องรบพุ่งกับพม่า ตลอดเวลา ๑๕ ปี ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าได้ทำการค้ากับฝรั่ง แต่ส่วนเงินนั้นเรากงกักกักตามเคย.

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เสด็จขึ้นทรงราชย์นั้น เวลาทรงกบฏสมเด็จพระเจ้าตากสิน กษัตริย์ธนบุรีที่ประเทศ การศึกของเรากับชาวยุโรป ได้จำกัดจนมานับตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยา.

ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏว่าไทยแต่งเรือกำปั่นหลวงไปค้าที่สิงคโปร์ และ มาเก๊า เพื่อไ้เงินซื้อเครื่องศัสตราวุธเข้ามาใช้ในการสู้รบพม่าและญวนในครั้งนั้น. องค์ที่ใช้ในเรือกำปั่นหลวงครั้งนั้น สมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ ท่านว่าใช้ธงช้างแทนธงสีแสด เพราะธงสีแสดถูกฝรั่งตีว่าไปเหมือนธงของมลายู ส่วนที่กำหนดให้ใช้ธงช้างใน วงจักร บน พน แสด สำหรับ กำปั่นหลวงนั้น เพราะด่อนมีศัคว่าได้มีช้างเผือกมาสู่พระบารมีหลายเชือก.

ชาวโปรตุเกสเจ้าเมืองมาเก๊า ซึ่งเคยช่วยหาเครื่องศัสตราวุธให้แก่ไทย ไ้แก่ทั้งทุกยุคมรดกการมาดวายและขออนุญาตให้เข้ามาค้าขายในประเทศนี้ โปรตุเก

พระราชทานอนุญาตและให้ต่อเรือกำปั่นไว้ด้วย ทรงตั้งผู้จัดการของโปรตุเกสเป็นที่หลวงฮอภัยวานิช จึงเป็นอันว่าโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่มาค้าขายกับไทยอีกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนอังกฤษนั้นนาน ๆ จึงจะส่งเรือกำปั่นมาค้าขายบ้าง.

บริษัท East India Company ไ้แต่งตั้ง John Crawford มาทำสัญญาไมตรีเพื่อการค้าขายกับไทยใน พ.ศ. ๒๓๖๕ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอังกฤษ ทายตามขอเมืองไทรบุรี ซึ่งเราเพิ่งได้ไ้จากพม่า คั้นให้พม่า ไทยไม่ยอม Crawford ไ้เขียนรายงานว่ากัวยการเจรจากับไทย และการสำรวจฐานะของประเทศสยาม กับดินแดนใกล้เคียงไว้ยืดยาว ให้ความรู้ในทางค้าขายของสยามในสมัยนั้นด้วย ทั้งต่อไปนี้.

๑. สินค้าออก

เหล็ก (พบช้างเผือกประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ โคน)

ป่าซุกถ่า "สยามกับพาลีชัย" ๑๗

ห่างจากราชธานี) อยู่ในเมืองจีน ส่งออกไปขายที่หมู่เกาะมะลายู เขมร ฉวน.

กัญ มีมากที่สุดในโลกเทียบตามส่วนของเนื้อที่ อยู่ในเมืองไทย ส่งขายต่างประเทศปีละ ๕๐๐ ตัน.

ทองแดงและตะกั่ว อยู่ในเมืองชาวคย ส่งถวายเป็นราชบรรณาการ.

ไม้สัก ชาติเดียวกับที่ชนในพม่า เมื่อศึกแล้วผูกเป็นแพให้ล้นขอยตามลำน้ำมาสู่ราชธานี ส่งไปขายต่างประเทศน้อย ไทยใช้ในการก่อสร้างเรือ.

ไม้แดง ใช้ทำเป็นเครื่องภาชนะและเครื่องตกแต่ง ส่งออกไปขายที่กว้างทุ่งและไหหลายมาก ๆ.

ไม้ฝาง มีมากและราคาถูก ส่งไปขายทางประเทศตะวันตกของเอเชีย.

ข้าว อุดมสมบูรณ์มาก ไม่มีที่ไหนราคาถูกเท่า.

๑๘ ความเรียงเรื่องต่าง ๆ

น้ำตาล จีนรับผูกขาด ส่งออกต่างประเทศมากขึ้นทุกปี ประมาณปีละไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ ตัน.

พริกไทย อยู่ในมือจีน ส่งไปขายเมืองจีนเป็นส่วนมาก ประมาณปีละ ๔,๐๐๐ ตัน (สุมาตราที่มีพริกไทยมาก) จีนถวายหลวงปีละ ๒,๕๐๐ ตัน.

ยาสูบ ๒๐ ปีมาแล้วชาวสยามส่งยาสูบมาขายในสยามด้วยกันโดยปลูกยาสูบเกินกึ่งการ ถึงแก่มีเหตุขอส่งไปขายเขมรและฉวน.

สินค้าอุปโภค อยู่ในมือจีนทั้งหมด.

หนังสือ กางวาง กระดาษและเขา ชนแก ปลาเค็ม ฝรั่ง ฝรั่ง ฯลฯ ส่วนอยู่ในมือจีน.

นอกจากนี้ยังมีสิ่งซึ่งซื้อขายกันแพร่หลายในพื้นเมือง ทางคมนาคมส่วนใหญ่คือทางน้ำ.

๒. สินค้าเข้า

แพะ เครื่องถ้วยชาม เครื่องลายคราม ใบชา
กระดาษ ตุ๊กตา เครื่องเสื่อผ้ายางอย่าง มาจากจีน.

ฝิ่น ผ้า ไหมยัด มาจากอินเดียตะวันตก.

ผ้าขาว ผ้าขนสัตว์ ขัน เครื่องแก้ว มาจากยุโรป.

๓. สยามทำการค้าขายกับ จีน ญี่ปุ่น เขมร
เมืองในหมู่เกาะอินเดียบางแห่ง ชวาตาเวีย เมืองท่าใน
ช่องแคบมะละกา อินเดียและอเมริกา.

๔. แต่ทำการค้าขายกับจีนเขมรมากกว่าตอน และ
คิดค่ากับเมืองท่าของจีนได้ทุกแห่ง ไม่เหมือนฝรั่งซึ่ง
จีนจำกัดเมืองท่าให้ค้า เมืองที่คิดค่ามากที่สุด คือ
กวางตุ้ง ไทห่ล่า ฟุกเกี้ยน นอกจากนั้นมีคิดค่ากับ
ซีเกียงและนานกิงบ้าง.

๕. เรือค้าขายนำเอาพระยาประมาณปีละ ๘-๑๐ ลำ
มีเรือหลวงออกไปกวางตุ้งทุกปี ด้วยอุบายแห่งทุกเพื่อ

กันมิให้ต้องเสียภาษี พระเจ้าแผ่นดินทรงมีเรือชนิกัน
๑๘-๒๑ ลำ ลูกเรือและนายเรือเป็นจีนทั้งหมด.

๖. การค้าขายกับญวนและเขมร คิดค่าทางไซ่ง่อน
และคงคาร สินค้าที่ไทยส่งไปขาย คือเหล็ก ที่ไทยรับซื้อ
คือไหมกับ ลูกเรือและนายเรือเป็นจีนเหมือนกัน.

๗. ป่าเลมบิง (สุมาตรา) เมืองชายฝั่งเกาะบอร์เนโอ
เกาะเซเลบีส ช่องแคบมะละกา เหล่านี้ล้วนมีการค้าขาย
คิดค่ากับสยาม ไทยส่ง เหล็ก เกล็ด น้ำมัน ไปขาย
เขาส่ง ทองคำ เสื้อผ้าพื้นเมือง ให้ไทย.

จีนกำหนดเงินคนกลางรับส่งสินค้าในหมวกัน.

๘. สุราญกูร์และขอมเบ (ในอินเดีย) ส่งทองคำ
เงิน ผ้าไหม ผ้าลายดอกมาให้ไทย มีแขกปาร์สันและ
แขกมหรหัมดีเข้ามาค้าขายครั้งละมาก ๆ.

๙. ครั้งหนึ่งอเมริกาเคยส่งเรือมาทำการค้าขายลำ
หนึ่ง แขกคนแล็กไปแล้ว.

๑๐. สินค้าพื้นเมืองในสยามที่ไปจำหน่ายต่างประเทศ มีปริมาณราวร้อยละ ๔๑,๘๐๐ ตัน ๓๕,๐๐๐ ตันอยู่ใน ความจำกัดการของเงิน ซึ่งใช้ลูกเรือเงิน ประมาณ ยี่สิบ ๘,๐๐๐ คน.

๑,๐๐๐ ตัน อยู่ในความจำกัดการของแขกอินเดีย.

๑,๐๐๐ ตัน อยู่ในความจำกัดการของมะลายู.

๘๐๐ ตัน อยู่ในความจำกัดการของชาวอเมริกัน.

เมื่อสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคตแล้ว เรา ได้ช่วยอังกฤษ รบพม่า เป็นเหตุให้ ได้ทำสัญญาทางไมตรี กับอินเดียอังกฤษ (คราวกับปีตัน Bourney เข้ามา) ไทย กับอังกฤษได้เริ่มการค้ากับกันนั้น ฟัดเจ้าอังกฤษ คนแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เข้ามาตั้งห้างที่กรุงศรีฯ ซึ่ง Robert Hunter ซึ่ง ภาย หลัง สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้เป็นที่หลวงวิเศษพาดิช.

ต่อมาพวกมิชชันนารี อเมริกัน เริ่มเข้ามาตั้งการสอน ศาสนาด้วยวิธีเอาใจในทางรักษาพยาบาล และ สอนหนังสือ

สมัยนั้นเจ้าอาณานิคมจะสู้ค้าขายฝรั่งไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าพระยาต่อเรือค้าขายอย่าง ฝรั่งขึ้นใช้ โดยมีคนอังกฤษและโปรตุเกสช่วย เรือ ก้าวขึ้นลำแรกต่อสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ ไทยเริ่มใช้ ก้าวขึ้นฝรั่งต่อมา ส่วนแยกเรือสำเภาจีนนั้น สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงเกรงว่าจะสายศูนย์ จึงโปรดให้สร้างรูป เรือสำเภาจีนเป็นฐานพระเจดีย์ไว้ที่วัดยานนาวาเป็นพระสถูป. (จากเรื่องคดีฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ของ สมเด็จพระกรม พระยา กักรงฯ).

เมื่อจีนรบแพ้ฝรั่งในเรื่องไม่แยกประการค้าขายให้แก่ ฝรั่งใน พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลที่ ๓ นั้น สมเด็จพระกรม พระยาคำรงฯ ท่านว่า ทางเมืองไทยก็มีผู้เห็นการไกล ว่าเราจะต้องเกี่ยวข้องกับฝรั่ง และท่านเหล่านั้นได้เริ่ม ศึกษาศึกษาเตรียมการเกี่ยวข้องกับฝรั่งล่วงหน้าไว้ มีอาทิ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรง ศึกษาภาษา อังกฤษ ละติน และโหราศาสตร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ

ทรงศึกษาวิชาทหาร กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ทรง
เรียนวิชาแพทย์ สมเด็จพระเจ้าพระยา เวียงวิศา ต่อเรือ
นายโหมค อมาตย์กุล เรียนวิชาแยกวิชา และ เครื่อง
จักร.

ณนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จขึ้น
เกลิงราชย์ จึงทรงพร้อมที่จะทำไม้ทวนและแยกประเทศกับ
ฝรั่ง ไม้ทวนกับอังกฤษที่เราทำในรัชกาลที่ ๒ เมื่อครั้ง
Bourney เข้ามาใน เราทำกับบริษัทอินเดียอังกฤษ
แก่ราชไมตรีที่ทำในรัชกาลที่ ๔ เป็นราชไมตรีระหว่าง
เรากับอังกฤษ Sir John Bowring เป็นทูตเข้ามาจาก
ฮ่องกงในนามของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อเสด็จสัญญากับ
อังกฤษแล้ว ฝรั่งเศษ อเมริกัน และ ชาตินอื่น ๆ ก็เข้า
มาทำสัญญาข้อ ๆ กันเป็นลำดับ เป็นอันว่าเราได้แยก
การค้าทั่ว ๆ ไป แก่ฝรั่ง ตั้งแต่ รัชกาลที่ ๔ เป็นต้น มา
และการค้าซึ่งเคยเป็น Monopoly ของรัฐบาลนั้น แต่
ไปก็ตกเป็นของประชาชน รัฐบาลเปลี่ยนเป็นเก็บภาษี

จากสินค้าเข้าร้อยชักสามตามสัญญา เครื่องอุปโภค
การสินค้าซึ่งเกิดขึ้นในสมัยนั้น มีเรือกลไฟ การพิมพ์
หนังสือ โรงกระดาษพิมพ์ ทำเหรียญเงินแทนเงินพดด้วง
โรงสี โรงเลื่อย กับการเขียนภาษาอังกฤษ.

ฝ่ายฝรั่งอาศัยอำนาจและสิทธิตามหนังสือสัญญา ได้
เข้าแข่งค้าทั่วไป และอ้างอิงขอร้องต่าง ๆ ฝ่ายพระเจ้า
ชาวสยามที่เสียผลประโยชน์ไปเนื่องแต่การแข่งขัน ก็ขอ
ร้องให้รัฐบาลช่วยต่าง ๆ เหมือนกัน พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าฯ ทรงพระปรีชาสามารถที่จะทำให้ประโยชน์
ทั้ง ๒ ฝ่ายเข้าหากันได้ จึงเห็นอันเรียบร้อยมาในทางการ
บ้านเมือง.

จากหนังสือตำนานภาษีอากรอย่างของ สมเด็จพระ
กรมพระยาทิพารังษี

ก. ผลประโยชน์แผ่นดิน ตั้งแต่ สมัย โยวาท จน ถึง
รัชกาลที่ ๒ กรมรัตนโกสินทร์ เก็บได้จากจังกอบ
อย่าง ๑ ภาษีอย่าง ๑ ส่วยอย่าง ๑ ค่าฤชาธรรมเนียม

อย่าง ๑ ถ้าไรพระคลังสินค้าอย่าง ๑ ถ้าไรในการค้า
เรืออย่าง ๑.

รายได้ที่คิดเป็นทรัพย์สินในรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์
มหาราชตกปีละประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท.

รายได้ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ ตกปีละ
ประมาณ ๒,๒๖๐,๐๐๐ บาท.

๖. มลเทศที่จะเกิดมีพระคลังสินค้านั้น คือ

๑. เพื่อมิให้เครื่อง อาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง
ประเทศนำเข้ามาขายตกไปถึงมือราชศัตรู จึงยังค้ำยว่า
ต้องขายแก่รัฐบาลแห่งเดียว ถ้าเหลือ เกิน ต้อง การ
รัฐบาลจึงขายเป็นรายย่อยแก่พลเมือง เขากำไรบ้าง
แผ่นดิน.

๒. มีสินค้าพื้นเมือง บางอย่าง ซึ่งเป็นของ น้อย และ
หายาก เช่น ไม้กฤษณา เป็นต้น รัฐบาลเกรงว่าถ้าปล่อยให้
ราษฎรซื้อขายกันต่างประเทศโดยผลกำไร ของเหล่านั้น
อาจจะหมดสิ้นไม่มีเหลือใช้ในราชการ จึงกำหนดให้ขึ้น

สินค้าต้องห้าม. ใครจะขายให้เอามาขายต่อพระคลัง. ใคร
จะซื้อก็ต้องมาซื้อที่พระคลัง. ถ้าไรบ้างแผ่นดิน.

สินค้าต้องห้ามนอกจากเครื่อง อาวุธและค้ำยุก ซึ่งมีมา
แต่โบราณแล้ว ในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง ยังห้าม
กินประสิ่ว ตะกั่ว ฝาง หมากสง หนังสือตัว เนื้อไม้
ช้าง และ งาช้าง ฯลฯ อีก.

ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ ห้ามสินค้า ๘ อย่าง
คือ ฝรั่ง ฝาง ไม้กฤษณา พริกไทย เนื้อไม้ ผลแร่
ตะกั่ว งาช้าง รง (ยกเลิกกินประสิ่วกับช้าง).

ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่า
รัฐพาดิชย์ไม่เอาประโยชน์เพียงพอให้แก่แผ่นดิน รายได้
ตกจนถึงกับขยับข้อลดอัตราเบี้ยหวัดข้าราชการ หรือ
มีกรณีเอาสินค้าของหลวงซึ่งมีในพระคลัง เช่น ผ้าลาย
ออกแจกแทนเบี้ยหวัด (Crawford ลงเนื้อเห็นว่า รัฐ
พาดิชย์ทำนองค้าขายของหลวงนั้น มีการรวบไหลมาก

เพราะทำกันหลายข้อ และไทยไม่มีเขื่อนค้ำค้ำ จึงถูกฉ้อฉลทุกทาง).

๓. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ใ้ทรงว่าการคลังตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ทรงเห็นวิชาคหณฑนท่านองนี้ เพราะขณะนั้นเวลาเสวยราชย์แล้ว จึงทรงแก้ไขวิถีเกี่ยวกับภาษีอากร เช่น เรียกค่านาเป็นค่าน้ำเงินแทนเก็บข้าวเปลือกขึ้นคลังหลวง และตั้งภาษีขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง ให้เข้าภาษีว่าประมุขรับผูกขาดกันเป็นอย่าง ๆ มีรวมทั้งสิ้นถึง ๓๘ อย่าง (เจ้าภาษีโดยมากเข็นเงิน).

โดยวิธีนั้น เงินรายได้แผ่นดิน จึงทวีขึ้นตกประมาณปีละ ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท.

๔. ถึงรัชกาลที่ ๔ บอมนให้ต่างประเทศเข้ามาค้าขายโดยสัญญาทางพระราชไมตรี. เช่นการค้าทางค้าขายของหลวงและของผู้มีบรรดาศักดิ์ก็ จึงตั้งภาษีอากรขึ้นใหม่อีก ๑๔ อย่าง แต่แบ่งเงินกรมกองต่าง ๆ เช่น

๕. เงินกรมพระคลังข้าง ๕. เงินพระคลังสินค้าข้าง ๕. เงินมหาดไทยข้าง ๕. เงินกรมท่าซ้ายและขวาข้าง ๑.๕.๑.

รายได้แผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ ตกประมาณปีละ ๒๘,๕๑๒,๘๐๐ บาท.

๖. ถึงรัชกาลที่ ๕ ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นสำนักงานกลางสำหรับเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน. ค่อย ๆ รวมการเก็บภาษีอากรมาอยู่ในที่เดียวกันเป็นกระทรวงเสนาบดี.

๗. ปีสุดท้ายของรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓) รายได้แผ่นดินตกประมาณ ๖๓ ล้านบาท.

สรุปความ จากประวัติการที่กล่าวแล้ว เราสรุปความไว้ดังนี้

๑. สยามอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์แผ่นดิน แต่เราทำกันเพียงพอกินพอใช้ ในพื้นเมือง Local Consumption ต่อเมื่อมีอะไรเหลือเพื่อจึงคิดส่งไปขายต่างประเทศ เพื่อ

ฝ่ายกลาง “สยามกับพาณิชย์กรรม”

แลกเปลี่ยนหรือโอนเงินซื้อของต่างประเทศที่เราจะ
เครื่องจักร เครื่องนุ่งห่ม และสัตว์ราวูธ เป็นต้น.

๒. คนกลาง ในการซื้อขายของเรานั้น คือจีน
ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส ความร่ำรวยจึงไปตกอยู่กับคนกลาง
และบริษัทจีนแล้วซึ่งก็มีใช้เงินของเราอีก เราโอนเงิน
เพียงค่าสินค้าเล็กน้อยเท่านั้น.

๓. การค้ากลายเป็น Monopoly ของหลวงมาตั้งแต่
โบราณ แต่ไม่ได้ทำอย่างงานชาติ On a National Scale
เพราะฉะนั้นผลในเชิงการค้าจึงไม่ตกแก่ชาติเป็นส่วนรวม และ
การชำนาญในเชิงการค้าก็ต่างประเทศก็ตกเป็นของผู้อื่นหมด
ในวง Monopoly ของหลวงแล้ว รายได้แผ่นดินก็ไม่
ค่อยร่ำรวย เพราะชาวต่างประเทศซื้อของในเมือง
ก็ราคาถูก. Monopoly ของหลวงเพิ่งจะเลิกในรัชกาล
ที่ ๕ เมื่อทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับ นานาประเทศ
เปลี่ยนวิธีเป็นเกียภาวหรือชดชัสาม.

๔. การเปิดประตูค้าให้ชาวต่างประเทศย่อมมีทั้งคุณ
และโทษ คุณนั้นมีมากไม่ต้องกล่าวถึง อย่างน้อยเรา
รักษาอัสสสภาพไว้ได้ก็เพราะใจกว้างนี้ แต่โทษที่เกิด
ก็มีหนักเหมือนกัน เพราะไทยแพ้เงินในการแข่งขัน
เชิงค้าอยู่แต่ก่อนแล้ว มามีคนต้องมาแพ้ฝรั่งเข้าอีก
ก็เยอรมัน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ไม่ใช่แต่ทำหน้าที่เสมอคนกลาง
เท่านั้น ยังเข้ามามีและทำสินค้าในเมืองเราเพื่อแข่ง
กับเราหนักขึ้นอีก.

๕. ทำราชการค้าตลอดจนการค้า การช่างต่าง ๆ น่าจะ
มีผู้เขินใจ ในสมัยอยุธยาไม่น้อย แต่ที่สาบสูญไปเมื่อ
ครั้งเสียกรุงแก่พม่ามากมาย ทั้งธรรมเนยยมหิต
ตำราทางนาหรือเผาไฟ ด้วยก็เล็ดที่ไม่อยากให้ศิษย์ศิษย์
ไม่อยากให้ตกไปถึงมือคนอื่น ก็คงช่วยให้วิชา
เสื่อมไปได้ไม่น้อย พอที่คนชั้นหลังจะถ่วงวิชาไว้ได้
ก็ไม่มีโอกาส มาคนเรารู้สึกตัวและต้องการพัฒนาการค้า
แต่เราจะต้องบั่นกำไรมาแห่งการแข่งขัน ทั้งความ

ความชำนาญซึ่งเห็นกันของเราก็คือออกทะเลยาก ทั้งพยายามถ่ายแบบจากคนอื่น เห็นตามหลังเขาอยู่ร่ำไป จึงระก่าวให้ทันใจยาก ส่วนทุนก็ไปตกอยู่แก่ชาวต่างประเทศเสียด้วย.

๖. เราเป็นประเทศกสิกรรม ไม่มีทุนลงเพื่อหาทำไร่ไว้ในต่างประเทศ และไม่มีถาวรเงินเพื่อช่วยสินค้าของเราไปเอง ทางอุตสาหกรรมที่เราหมายจะพึ่งก็ยังมีสัญตางน้อยอยู่เป็นธรรมดา เราได้ข่าวนี้แหละเป็นที่พึ่งสำหรับถ่วงดุลย์แห่งสินค้าเข้า กับสินค้าออกให้อยู่ถูกส่วน คือให้มีกำไร ไม่ใช่ขาดทุน แต่มีภายิกตหนึ่งว่า “ใจทั้งหมกเขาบรรจไว้ ในตระกร้าใบเดียวไม่ก็ ลอยแตกหมกก็จะต้อออกกัน” ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราคือคิดถ่วง และจับสินค้าอย่างอื่น ๆ ไว้คอยช่วยเข้าให้มาก ๆ อย่าง.

ทำไมพ่อค้าไทยจึงหาขาย

ชาวสยามเข็นสีกว เขาวงกตออกจะมีผลว่า นอกจากทำราชการคนไทยก็ทำนา เจริญการค้าจึงไม่ชำนาญและไม่อยู่ในความสนใจ นอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเป็นความจำเป็นในทางอาชีพของชุมชนชน. ศักดิ์ธรรมอย่างเข้าที่ขี้สียห้าของเรา คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๐ ไล่ให้หลังไปแล้ว ทั้งข้าราชการทั้งการค้าขายกำลังเจริญ ฝ่ายราชการหักคนขึ้นได้เท่าไรก็ใช้ราชการหมก ยังไม่พอเสียอีก นอกจากเสวยเงิน ฝ่ายการค้าขายได้ปล่อยไว้ในมือของราษฎรให้ราษฎรทำเอง รัฐพาดิชย์ของเราจึงตกไปอยู่ในมือของพ่อค้าต่างประเทศแทบทั้งหมด. พ่อค้าไทยนอกจากเสียเปรียบพ่อค้าชาวต่างประเทศ ในทางที่รัฐบาลของตนแย้งเอาคนคี่ ๆ หมก ยังเสียเปรียบอีกอย่างหนึ่งคืองานทั้งคันใหม่ ๆ ต้องขึ้นโครงการขึ้นใหม่แท้ ๆ ไม่

เหมือนงานเก่ามีโครงการเข็นรปอยู่แล้ว เพียงแต่จะ
 คำเนินการให้ก้าวหน้า. งานเป็นโครงการเช่นนี้ของคนของเรา
 ไม่มีความรู้ ความชำนาญนั้น อย่างถ่วงถ่วงเลย โฉน
 จักสู้คนอื่นที่เขาชำนาญ การและมีความรู้ ฉะเพาะ ทาง
 นั้นได้เล่า ? อนึ่ง การค้าขายสมัยนี้ทำกันเข็นบริษัทยาก
 เพราะทำการใหญ่ได้ผลดีกว่า เป็นกำไรดีกว่าทำเล็ก ๆ
 น้อย ๆ เปรียบเหมือนขายของมากเอากำไรแค่น้อย
 ก็กำไรกำไรพอแล้ว ฉะนั้นผู้ขายน้อย ๆ ซึ่งต้องขาย
 แพงกว่า. วิธีค้าขายอย่างบริษัทยุคใหม่เราไม่คุ้น ทั้ง
 หาลูกจ้างก็ วิทยุขาดจ้างเอาไปเสียหมด เมื่อ
 ปล่อยออกมาก็ดู่งามเสียแล้ว ทิววิธราชการเสียจน
 ไม่สามารถจะเรียนวิธีใหม่คือพาณิชย์ คงจะยกไว้กล่าว
 ในข้างหน้าว่า ๒ วิธนี้แตกต่างกันอย่างไร การค้าขาย
 ของเราจึงเป็นส่วนตัวหรือครอบครัวทำกันเองทั้งนั้น อย่าง
 กว้างออกไปก็เพียงญาติมิตรมาเข้าส่วนพลอยได้พลอยเสีย
 ทรัพย์ การแข่งระหว่างพ่อค้าไทยกับพ่อค้าต่างประเทศ

จึงเท่ากับต่อรองกันอย่างไรให้เราแพ้เขาทุกคู่. แม้คน
 ฉลาดและสามารถเท่ากันก็ของแพกนด้วยการต่อรองเอง
 ฉะนั้นโครงการค้าขายใหม่ ๆ ที่ ผศ. ชิน สอง ฟาก แม่น้ำ
 เจ้าพระยาเป็นโรงสีข้าง โรงเลื่อยข้าง ธนาคารข้าง วิทย
 ประกันไฟและชีวิตข้าง ชูเรือข้าง นานปีการ จึงเข็น
 ฝีมือของชาวต่างประเทศแทบทั้งหมด และเมื่อสมัยถูกก
 ทายาทก็ไม่ใช้เร็ว คงพวกเขาตนเอง เพียงอาศัยเข็น
 บันไดสำหรับเข็นขึ้นไปเป็นพ่อค้าก็อาศัยยากเสียแล้ว เพราะ
 เจ้าเก่าพวกไหนก็ชอบใช้ลูกจ้างพวกนั้น นอกจากหายาก
 หรือหาไม่ได้ จึงยอมรับพวกอื่น.

เพราะเหตุที่พวกเราได้ชาวสยามเลือกเงินเป็นทหารเอก
 ของชาติในพาณิชย์การของเรา ถ้ามีฉะนั้น การค้าของ
 สยามจะตกไปอยู่ในมือชาวต่างประเทศหมด ทหารเอก
 ของเราเหล่านี้ได้ก็หน้าเราไว้ในโลกแห่งพาณิชย์ เขา
 ไม่มีเลือกสิทธิร้อยเปอร์เซนต์อย่างไทยแท้ เขาได้เลือก
 พาณิชย์ และ ได้โครงการหรือห้างร้านของพาณิชย์

สืบเนื่องจากบรรพบุรุษของเขา โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง
ไม่มากนักน้อย เขาแต่ละเป็นผู้ กู้ประเทศในทางเศรษฐกิจ
สงคราม คือ สงครามอักษอนอมิกส์ ซึ่งซับซ้อนยิ่งกว่า
สงครามอาวุธเสียอีก.

เราต้องเพาะพ่อค้าไทยขึ้น

การที่สยามเป็นประเทศเพาะปลูก มิได้แปลว่าสยาม
จะไม่ต้องทำอุตสาหกรรมเสียทีเดียว ชักขึ้นระหว่าง
ระยะเพาะปลูก กับระยะอุตสาหกรรมหามีเส้นคั่นเฉียบขาด
เป็นแดนละส่วน ปลูกเสร็จสิ้นลงทะเล อันเป็น เส้นคั่น เฉียบขาด
ระหว่างน้ำกับขี้ก้นนั้นไม่ ประเทศซึ่งอยู่ในระยะอุตสาหกรรม
ย่อมต้องประกอบอุตสาหกรรมบ้าง และประเทศที่เขาดัง
ระยะอุตสาหกรรมแล้ว ก็ยังมีการประกอบอุตสาหกรรมไป
ด้วยเหมือนกัน เป็นแต่ว่าประเทศใดมีการหนัก ไปข้าง
ไหน เราก็นิยมเรียกประเทศนั้นว่า อยู่ในระยะนั้น
คือ อุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรม แล้วแต่กรณี ในนิคม

คามต่าง ๆ ของเราที่มีผู้คนคับคั่ง เช่นในพระนครหรือ
ในหัวเมืองใหญ่ ๆ ชาวนาครหาที่กินประกอบกสิกรรม
ไม่ได้จำต้องดิ้ออาชีพปลูกจ้างในกิจการต่าง ๆ ซึ่งจะต้อง
เกิดมีโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นบ้าง จนคนได้มีงานทำกัน
เพียงพอ มิฉะนั้นก็เกิดปัญหาเรื่องคนไม่มีงานทำ กัง
เราเห็นได้ในเมืองเราเวลานี้ว่า กำลังจะเป็นอยู่หลายมากจน
ทุกที บ้างจ้องแห่งความสงบหรือไม่สงบย่อมเกี่ยวข้อง
พัวพันอยู่กับปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกันมาก เพราะฉะนั้น นอก
จากความสนใจในทางกสิกรรมอันเป็นอาชีพสำคัญของเรา
เราก็น่าจะจ้องใส่ใจแก้ไขในเรื่องกรรมกรไม่มีงานทำใน
นิคมคามของเราด้วย.

กล่าวเฉพาะชาวนครและชาวเมือง ซึ่งจะหากิน
ทางกสิกรรมไม่ได้ การหางานให้ทำก็น่าจะจ้องเป็นไป
ในทางอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ จะเป็นฝ่ายรัฐวิสาหกิจ
โมโนโพลีของรัฐบาล เช่น เหล้า บุหรี่ ฯลฯ ซึ่ง
บางรัฐบาลเขาทำจนเกิดโภคผลเพิ่มพูน หรือจะเป็นบริษัท

อุทสาทรกรรม ทพอคำจกตังถัน ซินเองเป็นโรงงานให้ม้งงาน
ทำมาก ๆ ก็ตาม. ในส่วนรัฐสามัคคี ถ้าราชการตั้ง
โมนโปลิตบูทรีไค้อย่างณัฐยูน ก็จะได้กำไรณัฐละสิข ๆ
ล้าน และในส่วนพาดิชย์ของบ้านเมือง ถ้าราชการถือเอา
เป็นหน้าทีปลุกเสกบรียัทอุทสาทรกรรมสำคัญ ๆ ให้เกิดขึ้น
ไค้บัง บางทีก็พอจะหากำไรงาม ๆ ไค้ ก็ยั้งม้งงานให้
คนทำด้วย อุทสาทรกรรมที่บ้านเมืองต้องการก็มีอยู่ไม่
น้อย ทั้งมีผู้ปรารถนาในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ข่าวแล้ว
มากมาย.

แต่สยามยังขาดพ่อค้า และไหนจะยังตกอยู่ในสมัย
ที่รัฐบาลต้องเป็นผู้นำราษฎร ไม่ใช่ราษฎรเป็นผู้นำรัฐบาล
เหมือนอย่างประเทศที่ไค้ก้าวหน้าไปไกลมาก บรียัท
ประกอบอุทสาทรกรรมจึงจะบังเกิดขึ้นเองเหมือนของชาวไค้
ยาก ต้องอาศัยรัฐบาลก่อการขึ้น เสมอด้วยครุจยมี
ให้ศิษย์เขียน ข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่าจะให้ราชการ
ไปทำงานพาดิชย์ นอกจากที่เขียนโมนโปลิต หมายเพียง

ให้ใช้ความรู้ความชำนาญจยมีศิษย์ ซึ่งขาดทั้งสองอย่าง
นั้น ให้เขียนหนังสือจนเป็นตัวไค้ แล้วก็ปล่อยให้เขา
เขียนเองเท่านั้น พุทธิกอย่างหนึ่งกว่า รัฐบาลเป็น
ผู้เลี้ยงให้ จนราษฎรขึ้นบนขาของตัวเองไค้ แล้วก็ปล่อยให้
ไค้เดินไปโดยลำพังขาของตัวเอง. วิถีปลุกเสกให้เกิด
บรียัทเกินอากาศในสยามก็เขาวัดนี้ขยู่แล้ว และปรากฏว่า
ไค้ผลดี ควรขยายให้เป็นการใหญ่ ให้เกิดมีบรียัทต่าง ๆ
ที่เราต้องการมากขึ้น จะได้เป็นการเพาะพ่อค้าของเราไว้
ต่อสู้เศรษฐกิจสงครามซึ่งกำลังฮึกโหมอยู่ทั่วโลก และ
นับวันแต่จะรุนแรงหนักขึ้นทุกที.

ทหารเอกของเรา คือ ชาวสยามได้ชักจูงเวลานี้ ก็ต้อง
การช่วยเหลือ และต้องการให้ส่งกองหนุนมาเพิ่มเติม.
การค้าขายอย่างทั้งบรียัทจักคยั้งเป็นความรู้ใหม่ของเรา
เราเคยแต่ค้าอย่างทีเรียกว่า หุ่นส่วนสามัญ. พ่อแม่
ลูกหรือพี่น้อง หรือญาติมิตร เข้าหุ่นส่วนกันค้าขาย
เขือโยแห่งความเขือญาติและมิตร (ไม่ใช่ญาติมิตร) นั้น

เอง เป็นเครื่องผูกมัดและเป็นประกันให้ไว้วางใจกันได้ ส่วนการค้าอย่างบริษัทยาสูบ ซึ่งเป็นวิชาใหม่นั้น เข็วยเครื่องผูกมัดอยู่ที่กฎหมาย ถ้าพิจารณาส่วนนี้ด้วยกันไม่จำเป็นต้องรู้กันมากนักว่า ใครเป็นใครเลย.

เรายังขาดความรู้ ความชำนาญ การตั้งบริษัทอะไรจึงมักไม่ค่อยสำเร็จ หรือตั้งสำเร็จแล้วก็มีข้อบกพร่อง รัฐบาลอยู่ในที่ที่จะหาได้ทั้งความรู้ ความชำนาญ จะจ้างเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญมาจากต่างประเทศก็ได้ เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงสามารถ ปลุกเสก บริษัทยาสูบได้ ก็ถือว่าปล่อยให้บริษัทยาสูบเกิดขึ้นเองโดยตัวพี่ราษฎร นั่นแหละ คือ การเพาะพ่อค้า อันเป็นการระดมพลหนุนเนื่องเข้าแนวรบแห่งสงครามเศรษฐกิจ และเป็นการณ์ที่จะต้องจัดทำโดยทะมัดทะแมง จะปล่อยให้เป็นอย่างอื่นโดยยถากรรมก็จะช้านัก.

หลักเศรษฐกิจที่ถือกันเคร่งครัดก็คือรัฐบาลจะไม่เอาเงินของประชาชนไปใช้แข่งขัน ทั่ว กิจการของ ประชาชน

เงินภาษีอากรเป็นเงินของประชาชน รัฐบาลเก็บมาเพื่อใช้ในการปกครอง ย้ำรุงสุข และระงับทุกข์ของประชาราษฎร์ เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงไม่ทำการค้าขายแข่งราษฎรให้เป็นการนอกทางหรือนอกหน้าที่ของตัว แม้การตั้งโรงงาน หรือ การตั้งบริษัทปล่อยให้ เป็นธุระของ ประชาชน ทำกันเอง รัฐบาลเพียงให้ความสะดวกต่างๆโดยทางนิติบัญญัติ คือ ออกกฎหมาย ก็โดยยึดตามนาคมิให้เท่านั้น ที่ต่างประเทศเขาปล่อยให้ทำกัน ก็เพราะเขามีพ่อค้าผู้สามารถประจำหน้าที่อยู่เพียงพอแล้ว แต่ของเราแล้ว เรามีพ่อค้าพอหรือ ? พ่อค้าของเราโดยมากมีความรอบรู้ และ ความชำนาญในการค้า ตลอดทั้ง ภายใน และ ภายนอกประเทศแล้วหรือ ? เห็นจะมีพ่อค้าเขาได้แค่สองสามคนกะมี เมื่อแรกไฟฟ้าชุกขัตขึ้นในประเทศสยาม คนไทยเป็นผู้คิดตั้งบริษัทขึ้นก่อน แต่แล้วก็เลิกล้ม ต้องชาวต่างประเทศมาตั้งขึ้นอีกจึงสำเร็จ และรุ่งเรืองใหญ่โต บริษัทการเดินเรือที่เราตั้งขึ้นก่อนทำยมหาสงคราม แทนที่

จะรุ่งเรืองถึงหลักฐานเข็นยกแผ่นไต่อย่างบริษัทยุคเดียวกัน กลับซบเซาต้องเลิกล้ม
ทิ้ง ๆ ที่รัฐบาลให้เรือและให้นายทหารเรือ. บริษัทยุค
เรือไฟไทยหากำไรไต่ทุกวันนี้ ฝรั่งเศสเป็นผู้จัดการทั้งสิ้น
ก็เห็นเราเห็นหรือยังว่า เราซบเซาพ้อค้าไทย เราต้องเพาะ
ขึ้นให้ทันใจไต่ และเพาะด้วยวิถีกังปฏิวัติมาแล้ว. เรือง
ถึงบริษัทยุคเกินอากาศ.

เราหกละเมนกันมาก เพราะนี่กว่า
เป็นพ่อค้าได้ง่าย ๆ

เมื่อครั้งต้นแห่งศตวรรษที่ ๒๕ (คือ พ.ศ. ๒๔๕๐)
ได้ล่องไปแล้ว ก็ตั้งต้นมีข้าราชการลงจากราชการ
ออกไปสู่พาดิश्य ที่ไปด้วยความสมัครใจมีแก่นวัย ที่ไป
ด้วยจำเข็นนั้นแหละมาก ยิ่งคือมีคฤหาสน์น้อย ๆ
ความจำเข็นก็ยิ่งหนักขึ้น แต่คำร่าทอว่าจะหวังผลอะไร
จากนี้มิมีที่เช่นนี้ยาก. ผู้ที่ไปด้วยจำเข็นเพราะทำราชการ

ออกไปไม่รอด ไม่ค่อยอธิบาย แต่ผู้ไปสู่พาดิश्य
ด้วยใจป่าหรือด้วยความสมัครใจนั้น ผลก็มักจะไปลงรอย
คือความไม่สำเร็จอย่างเดียวกัน เพราะเท่ากับเขาชาววิก
มาจับเครื่องตำอ่าง ยิ่งแก้ก็มากยิ่งยุ่งจ๋ามมาก ด้วย
วิธีการมันคนละอย่าง ชาววิกกับชาวบ้านเกิดกันคนละแผน
ที่เดียว ราชการกับพาดิश्यก็เป็นคนละอย่าง และ
เกิดกันคนละแผนเหมือนกัน จะยกไว้พูดเข็นเรื่องหนึ่ง
ต่างหาก ในตอนนี้จะกล่าวแต่ที่เห็นง่าย ๆ ก่อนว่า
ข้าราชการที่ออกจากราชการไปเข็นพ่อค้านั้น ขาดมาก
เข้าแล้ว ฐานะก็ไม่ค้ำแล้ว ทนก็พอม้างแล้ว แม้ไม่มาก
ยิ่งเข็นขนนางด้วย ยศศักดิ์ก็มีแล้ว เหล่านี้มันสวนแต่
ทนให้กะโศกเข็นไปจนเวทีแห่งพาดิश्य แทนที่จะเข็น
ไปทางบันได คือ แทนที่จะเข็นลงข้างก่อนที่ถึงตัวเข็น
เจ้าแก่เสี้ยที่เกี่ยว. การกะโศกเข็นไปแล้วพลาดพลั้ง
พลัดตกลงมาไม่ประหลาดอันใด การตั้งต้นด้วยเข็น
เจ้าแก่แล้วต้องเลิกล้ม เพราะกันทุนหายปลายนทุกล

ก็ไม่ประหลาดกันนั้น เพราะเห็นการตั้งคนที่ข้างปลาย
เป็นการผิดธรรมดา. ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธว่าไม่มีทางสำเร็จ
ได้เลย หนังสืออันตั้งคนข้างท้ายเล่มยังสำเร็จเป็นหนังสือ
ได้ และใช้กันมาหลายพันเล่มแล้ว คนที่ตั้งควเป็นพ่อค้า
ด้วยเป็นเจ้าเกะเขี้ยวเกี้ยว บางคนก็อาจสำเร็จด้วยคน
เป็นอธิบดีบุคคลในทางนั้นกะมัง คนที่สยมอดูกจาก
การค้าขายของบิดาไม่เข้าใจในเกณฑ์นั้น เพราะเท่ากับ
เคยเป็นลูกจ้างให้บิดาใช้มาแล้ว ทั้งช่วยบิดาได้ทั้ง
โครงการค้าขายเป็นรูปรอบยักแผ่นไว้ ให้เสร็จแล้วด้วย.

สรุปความว่า ผู้ใหญ่เปลี่ยนทางมักเหลว ทางที่ทง
มา เคนร่วมจนจะถึงแล้วก็เลิกเสีย ทางที่หันมาเดินใหม่
จะตั้งคนเหมือนเด็กก็งุ่มง่าม ตั้งคนเหมือนผู้ใหญ่ คือ
อุทกวิทั้งนั้นแต่ข้างปลายหรือกลาง ๆ ก็ขาดความรู้ความ
ชำนาญของผู้ตั้งคนแก่กัน ต้องไปซื้อความรู้ด้วยราคา
แพง โทษมากทุนสำหรับซื้อไม่พอก็ต้องเลิกล้มเสียก่อน
เป็นอันเหลวทั้งงานเก่างานใหม่ คำแนะนำของข้าพเจ้า

จึงมีว่า สำหรับชาววัด ถ้าบวชนานแล้วอย่าลืก ถ้า
จะสึก อย่ายบวชอยู่จนคร่ำ และสำหรับชาวบ้าน ข้าพเจ้าว่า
ถ้าทำราชการ อย่ายเป็นพ่อค้า ถ้าจะเป็นพ่อค้า ตั้งคน
แต่หนุ่ม พอสำเร็จการเรือนแล้วก็เขาเป็นลูกจ้างเสีย
ก็เกี้ยว เมื่อแก่หน่อย คือ แก่ทั้งทุนทั้งชาย หรืออีกนัย
หนึ่งว่า เจริญทั้งด้วยคุณและทุนคุณ ทั้งความรู้ความ
ชำนาญก็จะเห็นอันใดสะสมไว้มาก จนสมควรตั้งตัวเป็น
เจ้าเกะได้. ข้าพเจ้าไม่ไ้กล้าว่า เป็นข้าราชการไม่
ควรมีหุ้นส่วนในการค้าขาย ควรอย่างยิ่ง เพราะเป็น
ทางทำให้ผลประโยชน์เกิดคอก ออกผล ถ้าโชคดี
ก็อาจส่งเสริมหลักฐานให้เป็นคนร่ำรวยได้ และการมี
หุ้นส่วนในบริษัทการค้าขายนั้นเป็นแต่พลอยได้พลอยเสีย
ไม่ใช่ทำกิจของพ่อค้า เพราะฉะนั้นไม่ใช่พ่อค้า. พล-
เมืองทั้งหลายอาจมีหุ้นส่วนในบริษัทค้าขายได้ทั้งนั้น ไม่มี
ใครติ ถ้าข้าราชการจะถูกก็ควรมีหุ้นส่วนในการค้าขาย

แล้วว่า เมื่อไทเท่าข้าพเจ้า เขาควรจะมีมากกว่าข้าพเจ้า เพราะถึงเขาจะไม่ได้เป็นเศรษฐี เขาก็อาจมีมากกว่าข้าพเจ้าได้อยู่เอง ขงมีเรื่องที่ ๓ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสองสามวันเอง ข้าพเจ้าเห็นแปลกก็ จึงนำมาเล่าแทรกไว้ด้วย คือ มีชายหนุ่มหน้าตาหมกหมองแต่งกายโอ้อ้อ ข้าพเจ้าก็ยังไม่เคยรู้จักเขา เขามาของานทำและขอลดช่วงหน้าไว้ด้วยว่า ถ้าไม่มีงานให้ทำ ก็ขอเงินไปลงทุนเพื่อประกอบการค้าขาย ข้าพเจ้าตอบว่า ส่วนงานนั้นเมื่อมีจะขืนก็ให้ทำ แต่ส่วนเงินนั้น ถึงมีก็ไม่ให้เป็นแน่.

เรื่องที่ยกขึ้นมาเล่าเป็นอุทาหรณ์เหล่านี้ เรื่องแรกก็เรื่องหลัง แสกงโมหะของคนโดยมาก ที่หลงว่าวิชาพาดิชย์ เช่นกลลวงนำว่า ใครอยากเป็นพ่อค้าก็ไม่ต้องทำอะไร นอกจากหาเงินมาลงทุนทำการค้าขายแล้ววิ่งกึ่งตัวเป็นพ่อค้าแคยคนนไปก็เคยว. ไม่ซำก็จะต้องซำกทุนหรือเลิกต้มไม่ต้องคิด เพราะซันนเป็นทาง

เสีย เขาคิดกันแต่ทางใต้ การตั้งตัวเป็นพ่อค้า กุศลก็ง่ายไปกว่าตั้งตัวเป็นแพทย์ในสมัยที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติควบคุมการแพทย์ไปเสียอีก พ่อทวมซึ่งเราเคยรู้จักว่าแกเป็นชาวยานสามัญคนหนึ่ง รุ่งขึ้นอีกทงพยแกเขาแกกลายเป็นหมอทั่วมดลุ่มมาไปแล้ว แต่แกก็ยังต้องเอาตำรายาเถรึกมาอ่านอยู่หลายเดือนจนกว่าจะตั้งตัวเป็นหมอให้มีคน หลงเชื่อ ได้ นี่ยาวงซำกว่าที่แกจะลงทุนทำการค้าขายซึ่งกึ่งตัวเป็นพ่อค้าโคทนที่ แต่แปลกกันข้อย่น้อยทว่า ถ้าหากเป็นพ่อค้า แกไม่ต้องพยายามเพื่อลวงคนอื่นให้หลงเชื่อ เพราะแกเพียงแค่ลวงตัวแกเองคนเคียวเท่านั้น คง่ายเข้ามาก ส่วนเรื่องกลางที่กล่าวถึงก็ ๒ คน เป็นเรื่องแสกงโมหะว่าวิชาพาดิชย์ถ้าจะเอาจริงๆ จำจะต้อง ตั้งกันแต่ออกจากโรงเรียน เพื่อสำเร็จเมื่ออายุอยู่ในมัธยมวิทย์หรือตกเข้าบัจฉิมวิทย์ ถ้าจะเข็นพ่อค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ตั้งตนด้วยออกจากโรงเรียนประถมบริบูรณ์หรือมัธยมกลางก็ได้ แต่

ถ้าจะเขียนพ่อค้าใหญ่ คงค้นเมือออกจาก มหาวิทยาลัยแล้ว เห็นจะดีกว่า แต่จะค้นจากการเวียนชั้นไหนก็ตาม คงค้นแต่ข้างบน คือ เขียนลูกจ้างไปก่อนแล้วจึงเขียน เจ้าได้ สมปรารถนาภายหลัง เว้นไว้แต่ท่านคิดว่า ถ้า ทำราชการ ทำอะไรก็ช่วยเป็นรัฐมนตรีได้ นั้นแหละ บางทีท่านจะค้น ทำการค้าขาย ช่วยเป็นเจ้าได้ก็เอวได้.

วิธีราชการกับวิธีพาณิชย์ต่างกัน

มีคำกล่าวอยู่ว่าถ้าจะทำอะไร ๆ แล้ว วิธีของราชการในสมัยนี้ ซึ่งไม่ใช่การเกณฑ์เหมือนแต่ก่อน ย่อมทำได้แพงกว่าวิธีของพ่อค้า นอกจากแพงยังมีนายซ้ากว่าพ่อค้า ทั้งถ้าเกี่ยวข้องด้วยสามัญชนก็มักให้เกิดความไม่สะดวกต่าง ๆ นานา ในที่ที่พ่อค้าทำเพื่อประโยชน์หรือผู้ใช้ ในราชการไม่ค่อยปรากฏเช่นนั้น. ข้าพเจ้าขอสารภาพว่าคำกล่าวนี้ เป็นความจริง แต่เพราะเหตุไรจึงขออธิบายเพื่อให้เป็นยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย.

วิธีของ ข้าราชการ ที่แพ้เปรียบ วิธี ของการ ค้าขาย คงกล่าวข้างต้นนี้ ไม่ใช่ เพราะข้าราชการ มีความสามารถน้อยกว่า พ่อค้า — ที่จริง ข้าราชการได้เลือกคนก่อน เพราะใคร ๆ ก็อยากทำราชการ — แต่เป็นเพราะวิธีการต่างกัน และจำเป็นต้องต่างกันอย่างนี้เอง. หน้าทำราชการเป็นหน้าที่เก็บ หรือจ่ายทรัพย์สินของประชาชนทั่วไป แต่หน้าที่ ของพ่อค้าเขาเก็บ และ จ่ายจ่าย ฉะเพาะทรัพย์สินของเขาหรือของบริษัต์ ข้าราชการต้องรับผิดชอบต่อผู้มีอำนาจเห็นชอบเป็นชั้น ๆ ตาม กรมกอง ตลอดจน เจ้ากระทรวง คือ รัฐมนตรี. รัฐมนตรี ก็มีหน้าที่รับผิดชอบต่อประชาชนและต่อพระราชาธิบดีชั้นหนึ่ง. พ่อค้ามีความรับผิดชอบต่อตนเองหรือต่อบริษัต์ของตนเท่านั้น. ราชการถึงแม้จะต่าง ๆ กัน เป็นหลายแผนกหลายทางก็โยงถึงกันเป็นอันเดียว อยู่ในอำนาจบังคับบัญชารวมยอดเป็นแห่งเดียว เปรียบเหมือนกลองทัพใหญ่ในบังคับบัญชาของแม่ทัพคนหนึ่ง จึงเป็นการใหญ่หลวง ส่วนการค้าขายนั้น

ด้วยวิสัยทัศน์หรือคนต่อคนที่ทำการค้าขายคน ละส่วน จะเกี่ยวกันก็โดยทางอ้อม ความเกี่ยวข้องก็โดยบังเอิญ บัญชาโคจรตรงหาไม่ เปรียบเหมือนช่างบริษัทหรือช่าง พ่อค้าก็เช่นกองทัพอิสสระย่อย ๆ การค้าขายถึงจะใหญ่ โทเพียงโต จึงขึ้นไปในทางมีอิสสระส่วนหนึ่ง ๆ นี้เป็นส่วนย่อย แม้จะใหญ่หรือเล็กก็ไม่ใช้จำนวนเต็ม. ค่าที่ วิสัยของราชการเหมือนกองทัพใหญ่ หรือเรือใหญ่ จึงอยู่ ย้าย จะกลับหันไม้ไค้เร็วเหมือนวิสัยของพ่อค้า ซึ่งเปรียบ เหมือนหมวกหม้อเสียด้าแมวมอง ซึ่งช่างทำการเป็น อิสสระแก่คน หรือเปรียบเหมือนเรือเล็กหรือเรือปลัดลา อันมีอาการ ประเปรี้ยว คล่องแคล่ว หันเหินไปไค้โดยพล การแห่งคน ๆ.

อนึ่ง พ่อค้านี้ ถ้าไม่เป็นที่ใหญ่ในตัวเองก็คงวิสัยค ษอยต่อกรรมการของบริษัท แต่กรรมการเหล่านั้นไม่ใช่ เป็นผู้ทำ จำต้องไว้ใจในผู้จัดการแทบทั้งสิ้น ถ้าไม่ไว้ใจ ก็ต้องเปลี่ยนหาผู้ อื่นใหม่ทีเดียว, กรรมการก็แต่จะ

ให้มีกำไร การหากำไรก็รู้อยู่แล้วว่าต้องคิดสินใจและทำ การอย่างรวดเร็ว อะไรที่ระไค้กำไรวินั้น ถ้ารอไว้พุงนั้น กลับจะเย็นชากทนก็ไค้ ความทักสินใจในการช้อการขาย สำหรับปกติ จึงต้องมอขไว้ในผู้จัดการให้ทำไค้เองที่เกี่ยว แทนที่ระไค้ของเวียกประชุมกรรมการพรว้าเพร้อ. ความทักสินใจยิ่งเร็ว และ ถักขึงของมีผลต้าย่าง เหตุฉะนั้น กรรมการของบริษัทไม่พิเคราะห์ความคักของผู้จัดการกับ ความมั่นคงไม่รู้จักผิด กลับไปพิเคราะห์ที่ตามผลของ การจัดการที่ไค้ ไค้กำไรมาก. ผู้จัดการของบริษัทที่ไม่ ฝึกผลต้าย แต่ก็ไม่แสดงความคิดอ่านและวิสัยก้าวหน้า โลกไหนให้เกิดกำไรงอก เสง ย่อมไม่สามารถจะให้วิสัย รุ่งเรืองและใหญ่โตไค้ ผู้จัดการเช่นนั้นกลับใช้ ไม้ไค้เสีย อีก ฉะนั้น เห็นไค้ว่าผู้ จัดการบริษัทมีอิสสระแก่ตัวมาก อาจำเนินการ พลิกแพลงผด โสนไค้ ตามความทักสินใจ ของคนมากมาย. เขาอาจเสียงไค้เสียงเสียด ในที่ ที่ ข้ำราชการทำไม่ไค้ หรือไม่กล้าทำเพราะชักด้วยวิสัยการ

และถ้าเขาเป็นผู้จัดการที่สามารถ เขาอาจให้บริษัของ
เขารุ่งเรืองได้ ถึงแม้ว่าเขาได้ทำผิดหลายอย่างเสมอ.
การค้าขายซึ่งเกินคงเส้นคงวา เสมอไป จะเอาเจริญไม่ได้
ยิ่งเป็นการค้าขายใหญ่ ๆ ก็ยิ่งจะต้องมีใครสักคนเสียต้นทุน
เจือกันเสมอไป ล้วนแล้วด้วยความคิดจิตใจของผู้จัดการ
ให้ทันต่อสิ่งที่นั่น ถ้าเขาหลงแบงลงแผนก็เท่ากับถูกมัด
เล็บเท่ากับกักหนทางแห่งความเจริญโดยตรง.

แต่ถ้าเรายังจะหาว่าวิธของราชการ เราจะให้ข้าราชการ
การมีอิสระใน วิธดำเนินราชการในหน้าที่ของตน ๆ กุ
อิสระภาพขอเพื่อกำบ้างไม่ไว้หรือไม่? คำตอบก็คงว่า
ไม่ได้ เพราะเหตุว่าราชการเป็นเครื่องจักรใหญ่ ทำการ
ปกครองทั่วไป เมื่อไว้กว้างวิธการแย่งแรงเป็นกรมกอง
แยกย้ายไปแล้ว ก็ต้องอาศัยกฎข้อบังคับ และระเบียบ
แผนที่จะทำให้สม่ำเสมอทั้งหมด ถ้าจะให้หัวหน้ากรม
กองต่างคนต่างทำตามความเห็นก็เห็นชอบของกัน ๆ แล้ว
ความเป็นไปของราชการในที่ต่าง ๆ ก็ก็จะสับสนอลหม่าน

ขาดความสม่ำเสมอ พวกนี้ยังเป็นบ้านปอຍใหญ่ที่สาว
ไม่ออก และเมื่อเกี่ยวข้องกับรายจ่ายเงินของประชาชน
ซึ่งที่เห็นอยู่ในหน้าที่ราชการ ก็จะถูกสงสัยหรือถูกหาว่า
ไม่เสมอภาค ไม่ยุติธรรม เช่นไปในทางดำเอียงหรือกิน
สินบนก็ได้. พื่อคำอาให้สิ้นน้ำใจเพื่อขอความช่วยเหลือ
ต่าง ๆ หรือมีวางสินบนก็ได้ ถ้าหากจะได้รับงานที่เห็น
กำไรงามของเขา ใครเล่าจะคิดกับเขา? บริษัที่กักสิน
ความสามารถของผู้จัดการด้วยผลของงาน คือ ถ้าไร
ถดถอยจะยกข้อเขาเสียอีก แต่ถ้าข้าราชการไปทำเช่นนั้น
เขา ผู้ที่อยู่เหนือต้องลงโทษ และประชาชนก็ต้องคิดกับ
ต่างว่าหัวหน้ากรมแห่งหนึ่ง ก็เป็นผู้จัดการบริษัที่รายหนึ่ง
เป็นคนมีไหวพริบดีเท่ากัน แต่เห็นทางที่จะขึ้นศาลให้เกิด
ประโยชน์แก่กิจการของตัวได้เช่นกัน ดังนั้นผู้จัดการบริษัที่
เขาถ่มมือทำไว้ทันทีและได้เห็นผลได้เสียทันทีแล้ว แต่
ข้าราชการจำจะต้องรายงาน และขออนุญาตจาก ผู้ใหญ่เหนือ
คนก่อน เพราะเป็นงานพิเศษ การขออนุญาตนั้น ย่างที่

ก็ใครขออนุญาต บางทีก็ไม่ได้รับ จะด้วยเหตุผลใด
แล้วแต่เรื่อง.

ถึการค้าขายในวันหนึ่ง ๆ ที่พ่อค้าตกลงกันด้วยปาก
หรือด้วยพจนานุกรม โทรศัพท์ในเวลา ๒-๓ นาที เกี่ยวกับ
ทุนทรัพย์มากมายมีถมไป อย่างนี้ทางราชการทำไมได้
ทุกอย่างที่ทำได้ในทางราชการก็ยังมีหลักฐานและลายลักษณ์
อักษร. นอกจากจะพจนานุกรมในกรมกองหรือกระทรวง
แล้วก็กระทรวงเกี่ยวกับกระทรวงอื่น ๆ ก็คงได้คุยกัน
ระหว่างกระทรวง เหล่านี้เป็นความจำเป็น และเป็นเหตุ
ให้ต้องเน้นชาติทั้งสิ้น. ลายลักษณ์อักษรที่ผ่านไประยะ
ต่างก็จะต้องเก็บสำเนาเข้าเรื่องไว้เพื่อเป็นหลักฐานทุกกรมกอง
ก็ย่อมเปิดต้องทั้งเวลาและทั้งค่ากระดาษ, กิ่งสน, หมึก,
ปากกา ดังนั้น ทางราชการจึงทำการแพงกว่าการค้า
ขายเสมอ. รัฐพาณิชย์จึงต้องจำกัดเฉพาะกิจการที่จะ
ปล่อยให้พ่อค้าทำไม่ได้ อะไรที่พ่อค้าทำได้โดยไม่จาก
ประโยชน์บ้านเมืองแล้ว ปล่อยให้พ่อค้าทำดีกว่า.

จะสังเกตเห็นได้ว่า รัฐพาณิชย์ เป็นไปในทางโมโน-
โพลี คือ ห้ามไม่ให้ใครทำแข่ง การรถไฟของเราที่
เป็นรัฐพาณิชย์นั้น ถึงรัฐบาลจะอนุญาตให้มีบริษัทรถไฟ
บ้าง เช่นบริษัทรถไฟปากน้ำและท่าจีนแม่กลอง ก็ไม่เป็นการ
แข่ง เพราะทำในท้องที่ต่างกัน. ทำไมรัฐพาณิชย์
จึงต้องเป็นไปในทางโมโนโพลี? เพราะรัฐบอกว่าทำกำไร
กว่าพ่อค้า จึงห้ามไม่ให้พ่อค้าแข่งละกันหรือ? ไม่ใช่
เช่นนั้น น่าจะเป็นด้วยเขารู้สึกเห็นว่าราษฎรทำไม่ได้
แล้ว หรือไม่ควรปล่อยให้ราษฎรทำ แต่ถ้าใครจะเสียก็
ว่าโมโนโพลี เป็นของรัฐบาลเกลียดชัง แต่ทำไมรัฐบาล
ใช้? ก็กล่าวได้แต่ว่า โมโนโพลีของรัฐบาลกับของ
พ่อค้าต่างกัน ถ้าบริษัทใดได้โมโนโพลี บริษัทนั้นรวม
ด้วยสิทธิของราษฎร ซึ่งยกโดยไปเป็นของคน
อื่น คือ บริษัท แต่ถ้าโมโนโพลี เป็นของรัฐบาลหรือ
เทศบาล คือ รัฐพาณิชย์ หรือเทศบาลพาณิชย์ก็ตาม ถ้า
จั่วรวม เล็กน้อยก็เสียไปก็คงเช่นเล็กน้อยของเจ้าของ

เดิมอยู่นั่นเอง คือของประเทศหรือของท้องถิ่นแล้วแต่กรณี
ทั้งนี้ไม่มีการเสียเปรียบใดเปรียบ. ในส่วนรัฐพาณิชย์เห็น
ได้ง่าย เพราะเงินเข้าท้องพระคลังก็สำหรับใช้ช่วยบำรุง
ประเทศ แต่ในส่วนเทศพาณิชย์ สมมุติว่าเทศบาลแห่ง
หนึ่งจัดการไฟฟ้าเป็นเทศพาณิชย์ ทุนนี้เขาไปทำการก็
เฉลี่ยเป็นผลไปจากรายการ ถ้าทำขาดทุน ผลส่วน
นั้นก็ต้องยกต้องยกกันต่อไป ถ้าทำกำไรเงินเลี้ยงตัวก็
ก็สามารถเฉลี่ยกลับผลส่วนนั้นได้ ดังนั้นผลตนเอง
คือ ของรายการ ก็ตกมาเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง คือ
รายการนั่นเอง. โมโนโพลี่ที่เป็นของนารังเกียร แต่
รัฐบาล หรือ เทศบาลนำมาใช้ จึงไม่มีอันตราย และ
กลายเป็นหมกบังเกียร.

วิธีของราชการเปรียบด้วยการกุศลสาธารณะประโยชน์
เช่น ทายกไว้เงินไปสร้างโบสถ์หรือโรงพยาบาล ผู้
เปรียบต้องทำด้วยระมัดระวังอย่างยิ่ง และมีหลักฐาน
ใคอย่างบริสุทธิ การเสียใจเสียเปรียบจะไม่ใช้ความ

ประสงค์เสียเลย แต่วิธีการค้าขายของพ่อค้า เปรียบ
เหมือนตัวเราหรือ ครอบครัวของเรา สร้างบ้านเรือน
สำหรับเราอยู่เอง เราทำได้ตามชอบใจ เราไม่ต้อง
ระวังความพอใจ หรือไม่พอใจของคนอื่น. เงินที่จ่าย
ก็เงินของเราเอง ผลที่ทำงานเสร็จแล้ว ก็ตกเป็นของ
เราเอง เราชอบอย่างไร เราทำอย่างนั้น แม้มีผู้
รับเหมาหลายราย เราจะเลือกตรรก มกัซเซียงก็ได้
เขาไม่มีสิทธิจะต่อว่า ว่าเราไม่ให้ความเสมอภาคแก่เขา
เพราะเราก็ไม่มีหน้าที่เช่นนั้น เราสมควรทำความชอบใจ
ให้แก่ตัวเราเองต่างหาก. วิธีการทั้งสองอย่างนี้เราวิธี
สร้างบ้านเรือนไปใช้กับการสร้างโบสถ์สร้างโรงพยาบาล
ก็ไม่ไค้ และจะเอาวิธีสร้างโบสถ์ สร้างโรงพยาบาล
มาใช้สำหรับสร้างบ้านเรือนอยู่เองก็เข็นเข้า ดังนั้นวิธีราช
การ กับพาณิชย์จึงต้องแปลกกัน และต่างจะเอาอย่างกัน
ไม่ไค้ ยิ่งราชการเป็นการใหญ่หลวงและเป็นงานอันหนึ่ง
อันเกี่ยว ก็ยิ่งต้องเก็ทมีกรมกองและกระทรวงทบวงการ

มากมาย วิถีของราชการจึงได้ชื่อว่า “ยบυโรควาซี” คือ วิถีระบวงการ. การที่ราชการทำอะไร ๆ ได้แพงกว่า และไม่สะดวกเท่าวิธิการค้าขาย จึงเป็น เพราะวิถีแปลกกัน หาเป็นเพราะสามารถ หรือไม่สามารถของบุคคลไม่.

แต่วิถีระบวงการนี้ ถ้าพบเจอจนเห็นทาสแห่งพิธิ ก็เกิดเป็นโรค ที่อังกฤษเรียกว่า “เร็คเทป” คำนี้เราก็ค้นพบมาใช้จนเป็นกันเองชินหูอยู่มาหลายแล้ว. โรคเร็คเทป ที่เห็นอย่างชัดเจนและเป็นคองยกม ก็เช่นจำนวนเงินมีมากมาย ถ้าคิดไปสักสตาจค์เคียวจะนั่งเสียไม่ได้ คั้งทวงถามกันจนถึงที่สุด และได้สตาจค์นั้นคืนมา ถึงจะคั้งเสียเวลาโตคั้งขย เสียกระดาษ และ หมึก เสียค่าไปรษณียเท่าไร ๆ ก็ตามที ทั้งนเพราะอะไร เพราะความหมิ่นเหม่เพียง สตาจค์ เคียว อาจเพราะ ความ หมิ่นเหม่ เป็นราคาทั้งซ้งทั้งร้อยหรือมากกว่านั้น และเงินที่จับในราชการเป็นเงินของมหาชน ผู้จับคั้งเคารพไม่ห้อยนกว่าเคารพท้อของสงฆ์. โรคเร็คเทปที่เป็นโรครจริง ๆ ไม่ควร

มีก็มีได้มากเหมือนกัน ข้าพเจ้านั่งอะไรก็ ๆ ไม่ชอกจำใจแต่เรื่องทีหนึ่งคือพิมพ์เคยตะโกนว่า กว่าจะได้ตัวเจ้าพนักงาน มาตรวจศพ และ อนุญาตให้จัดการ เข้หีบไว้ศพนั้นก็น่าสงกลันฝังอยู่ในเรือนแล้ว เพราะอำเภอก็คำรวจยังไม่ลง โปสถกันเข้าไว้. โรคเร็คเทปนี้ไม่ทำอันตรายแก่ วิถีพาณิชย์, หามิได้ เพราะพาณิชย์มี Immunity แต่ให้ร้ายแก่วิถีระบวงการย่อย ๆ ฉะนั้นจึงเห็นหน้าที่ของราชการที่คั้งระวัง และกำจัดโรคเร็คเทปอันไม่จำเป็นอย่าให้เกิดเป็นชินใจ. วิถีระบวงการกับวิถีพาณิชย์มีลทธิคติกันคนละอย่าง คั้งพรรณนามานี้ ข้าพเจ้าขอชอชยใจ ท่านผู้ฟังทั้งหลายที่ทนฟัง และชอกำช้อชกคั้งว่า ข้าพเจ้ากล่าวโดยอักษโนมค้เท่านั้น.